

**СЯМЕЙНА-АБРАДАВЫЯ ПЕСНІ
ГОРАЦКАГА РАЁНА МАГІЛЁЎСКАЙ ВОБЛАСЦІ
І ІХ МОЎНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ**

Л. У. Селібірава

*Беларуская дзяржаўная сельскагаспадарчая акадэмія,
вул. Мічурына, 5, 213410, г. Горкі, Беларусь, lyubov.selibirova@yandex.by*

Артыкул прысвечаны апісанню беларускіх сямейна-абрадавых песень (на матэрыяле тэкстаў Горацкага раёна Магілёўскай вобласці, запісаных аўтарам ад мясцовых жыхарак): прыведзены прыклады радзінных, або хрэсьбінных, і вясельных песень, вызначаны іх спецыфіка і ідэйна-тэматычны змест; разгледжаны асноўныя дыялектныя асаблівасці, а таксама дастаткова дэтальна прааналізавана мастацкая мова песенных тэкстаў.

Ключавыя словы: вусная народная творчасць; сямейна-абрадавая паэзія; радзінныя, або хрэсьбінныя, песні; вясельныя песні; дыялектныя асаблівасці; выразныя моўныя сродкі.

Вусная народная паэзія з’яўляецца важнай і неад’емнай часткай духоўнай культуры чалавецтва. У ёй адлюстраваны мары і спадзяванні людзей працы, іх гісторыя, жыццё, гаспадарчы вопыт, грамадска-палітычныя і эстэтычныя ідэалы. Народная паэтычная творчасць выходзіць пачуццё прыгожага на лепшых узорах створанага народа мастацтва.

Адным з самых старажытных пластоў народна-паэтычнай культуры лічыцца сямейна-абрадавая паэзія. Як правіла, сямейныя абрады, заклікання забяспечыць добрае здароўе, долю нованароджанаму, шчасце і дабрабыт маладым, суправаджаліся цэлымі цыкламі песень.

У артыкуле разгледзім некаторыя прыклады і моўныя асаблівасці беларускіх сямейна-абрадавых песень на матэрыяле тэкстаў Горацкага раёна Магілёўскай вобласці, запісаных намі ў 2005 г. ад Багачовай Валлянціны Ісакаўны і Салаўёвай Ніны Парфілаўны, мясцовых жыхарак (в. Паршына), 1933 г. нараджэння.

Спецыфіку беларускай сямейна-абрадавай паэзіі складаюць вуснапаэтычныя творы, якія выконваюцца ў час хрэсьбін – сямейнай урачыстасці, прысвечанай нараджэнню дзіцяці.

Найбольш пашыранымі былі песні, у якіх выказваліся пажаданні шчаслівай долі нованароджанаму, славілася парадзіха-маці, велічаўся бацька дзіцяці, ушаноўвалася бабка-павітуха і інш. Прывядзём некаторыя прыклады.

*У Віцечкі вінаград на дваре,
Сабраў пір не людзём – сам сабе,
Пасадзіў бабульку на куце:*

*«Пі ж, мая ты бабулька, віно,
Каб маё дзіцятка расло,
Каб яно шчасліва было,
Каб яму Бог долечку даў».*

(«У Віцечкі вінаград на дваре...»)

У радзінных, або хрэсьбінных, песнях таксама ўхваляліся ці высмейваліся ўзаемаадносіны кума і кумы. Трэба адзначыць, што песні пра кума і куму нярэдка мелі жартоўны характар. Звернем увагу на наступны прыклад:

*А кум куму падманіў,
Куме мёду ні купіў.
Тая ж кума разумна была,
Узіла ды штаноў яму ні дала:
«Ты ня гневайся, міленькій кумок,
Эта табе за салодзенькій мядок».*

(«А кум куму падманіў...»)

Трэба адзначыць, што з цягам часу функцыянальнае прызначэнне хрэсьбінных, як і іншых абрадавых, песень змянялася. У старажытнасці дамінантнай у іх была магічная функцыя. Абрады і звязаныя з імі песні, на думку выканаўцаў, як адзначалася вышэй, павінны былі садзейнічаць лепшай долі нованароджанага. Пазней жа магічная функцыя ў гэтых абрадах і песнях адышла на другі план, галоўную ролю набыла эстэтычна-мастацкая функцыя.

У беларускім фальклоры асабліва шырока прадстаўлена вясельная паэзія. Як і ў радзінных, у вясельных абрадах найбольшае месца займалі песні. Песні суправаджалі ўсе асноўныя этапы вяселля: сватанне, заручыны, падрыхтоўку каравая, пасад нявесты, вясельную бяседу, ад'езд да маладога, урачыстае застолле ў хаце жаніха, пярэзвы і інш. Узгадаем прыклады вясельных песень.

*Вы сваточки, вы браточки, просім вас,
Каб ні было нашай Верачцы горя ў вас,
Каб ні была наветачка хаткаю,*

*Каб ні была суседачка мамкаю,
Каб ні была на пріпечку вячэра,
Каб ні была ў качарэжнічку пасцеля.*

(«Вы сваточкі, вы браточкі, просім вас...»)

*Ніпраўдзівая каліна казалі:
«Цвіці ні буду,
Белага цвету ні пушчу,
Сільных ягадак ні ўзражу».*

*Як прыйшла пара – зацвіла,
Беленькі цвяток пусціла,
Сільныя ягадкі ўзрадзіла.*

*Ніпраўдзівая Манечка казалі:
«Маладога Колечку ні ўзлюблю,
На яго слядочак ні ступлю,
Замуж ні пайду».*

*Як прыйшлі сваты – дык пайшла,
Маладога Колечку ўзлюбіла,
На яго слядочак ступіла.*

*«Ні дзівіцісь, дзевачкі!
У цеснай уліцы гуляла,
На яго слядочак напала,
Па цеснай уліцы хадзіла,
На яго слядочак ступіла».*

(«Ніпраўдзівая каліна казалі...»)

Акрамя песень, якія адлюстроўвалі падзеі, звязаныя з уступленнем у шлюб, на вяселлі спявалася і шмат песень, што мелі толькі ўскоснае дачыненне да абраду або ўвогуле не мелі ніякіх адносін да яго. У мастацкіх вобразах такіх твораў своеасабліва паэтызавалася паўсядзённае жыццё народа, духоўны свет чалавека. Прывядзём наступны прыклад:

*За лесам сонейка іграіць,
Мішачка коніка сядлаіць.
А ў яго мамачка пытаіць:
«Куды, сыночак, паедзіш?»*

*«Паеду, мамачка, у лясок,
Зачуў Танечкін галасок.
Там мая Танечка гуляіць
Ды арешыкі лускаіць».*

*А ці цот, ці цот, ці лішка?
Ай, цоцік, цоцік, Мішачка.
Ай, лішка, лішка, Танечка.*

(«За лесам сонейка іграіць...»)

Разгледзім дыялектныя асаблівасці адзначаных тэкстаў. Як было сказана вышэй, матэрыял запісаны ад жыхарак Горацкага раёна Магілёўскай вобласці. Адпаведна мова песень характарызуецца рысамі, уласцівымі паўночна-ўсходняму дыялекту (пра дыялектныя асаблівасці гл.: Крывіцкі А. А. Дыялекталогія беларускай мовы. Мінск, 2003). Асноўныя з іх:

1) мяккі гук [р'] (*арешыкі, вячэря, горя, качарежнічак, на дваре, пріпечак*).

2) канчатак *-іць* у дзеясловах I спражэння ў форме 3-й асобы адзіночнага ліку (*гуляіць, іграіць, лускаіць, пытаіць, сядлаіць*).

3) постфікс *-сь* у дзеясловах загаднага ладу (*ні дзівіцісь, дзевачкі*).

4) канчатак *-ій* у прыметніках мужчынскага роду адзіночнага ліку назоўнага склону (*міленькій, салодзенькій*).

5) адсутнасць у лексічных адзінках прыстаўных зычных *г і в* (*у цеснай уліцы, эта*).

Наша народная песня вылілася з сэрца, з вуснаў усяго беларускага народа і таму называецца народнай. Яна напоўнена шчодрымі словамі, у ёй сабрана ўсё багацце прыгажосці і непаўторных узораў.

Сямейна-абрадавая паэзія не выключэнне. Яна вызначаецца дасканалай мастацкай формай. Мова песенных тэкстаў вельмі вобразная, эмацыянальная. Гэта дасягаецца шляхам выкарыстання ў іх наступных выразных мастацкіх сродкаў – тропай:

а) *эпітэтаў* (*сільныя ягадкі, цесная уліца*);

б) *метафар* (*Бог долечку даў, ніпраўдзівая каліна казал, сонейка іграіць*);

в) *параўнанняў* (*каліна – дзяўчына*).

Акрамя таго, тэксты песень насычаны словамі з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі (*бабулька, галасок, долечка, качарежнічак, кумок, лясок, мамачка, мамка, міленькій, мядок, наветачка, салодзенькій, сваточки, слядочак, суседачка, сыночак, хатка, цвяткок, цоцік*,

ягадкі і інш.). Усе ўласныя імёны, што прысутнічаюць у названых тэкстах, таксама маюць у сваім складзе памяншальна-ласкальныя суфіксы (*Верачка, Віцечка, Колечка, Манечка, Мішачка, Танечка*).

Ва ўсіх прааналізаваных намі песнях ужываюцца звароткі, якія таксама ажыўляюць і ўпрыгожваюць мову фальклорных твораў (*вы сваточки, вы браточки, просім вас; куды, сыночак, паедзіш; ні дзівіцісь, дзевачкі; паеду, мамачка, у лясок; ні ж, мая ты бабулька, віно; ты ня гневайся, міленькій кумок*). Дарэчы, у зваротках таксама вылучаюцца суфіксальныя марфемы з памяншальна-ласкальным адценнем.

Такім чынам, на прыкладзе сямейна-абрадавых песень Горацкага раёна Магілёўскай вобласці, якія займаюць значнае месца ў сістэме духоўнай спадчыны Беларусі, добра бачна, што беларускія песенныя фальклор вельмі багаты і непаўторны. У ім – душа нашага народа, чыстая, светлая, прыгожая. Мова песень вобразная і эмацыянальная дзякуючы выкарыстанню разнастайных выразных моўных сродкаў.